

980826-1

Pro jisté zjednodušení, které ovšem musíme později korigovat, uvažujme situaci, v níž jde o pravdu, jako záležitost poznání, tedy redukovane na záležitost noetickou (gnozeologickou). Ptejme se nejdříve na strukturu této situace. Na prvním místě musíme uvažovat tzv. předmět, který je třeba poznávat resp. který už byl poznán. Ten s vlastním poznáním nemá co činit, ale je pouze pasivním předmětem tohoto poznání. Za druhé tu musí být nějaký subjekt, který něco aktivně poznává. Za třetí musíme uvážit samu aktivitu poznávání, tj. akt, výkon poznání. Tento výkon je záležitost vědomí, myšlení, takže jde o tzv. akt vědomí resp. výkon myšlení. Vědomí resp. myšlení je nepochybně něčím skutečným – je to skutečná aktivita (tím odmítáme každé pojetí, chápající vědomí jako pouhý epifenomén). Význačným charakterem vědomí a myšlení – oproti většině jiných skutečností – je to, že není jen samo sebou, nýbrž že je bytostně ve vztahu, tj. že se vztahuje k něčemu mimo sebe. Předpojmové myšlení (a jeho relikty, které přetrvávají dodnes) neměl prostředky, jak tento vztah podrobněji zkoumat. Archaický člověk myslel nějakou skutečnost tak, že ji ve svém myšlení, ve svém vědomí měl prostě před sebou, a o tom, jak to je vlastně možné, že má před sebou nějakou skutečnost, většinou neuvažoval, a pokud ano, pak mu k tomu chyběly náležité prostředky, aby se něčeho podstatnějšího vůbec dobral. Teprve vynález pojmů a pojmovosti umožnil, aby se vědomí resp. myšlení mohlo kriticky a systematicky vztahovat nejen ke skutečnostem, jež má „před sebou“, ale také k sobě, ke svým vlastním výkonům. (Tady musíme eventuální námitku, že se vědomí přece může také ke svým vlastním výkonům vztáhnout jen tak, že je má „před sebou“, odkázat na pozdější dobu a na zvláštní výklad, který rozliší zejména dva různé významy onoho „před sebou“.) Toto uvědomování skutečnosti vlastních vědomých aktů či myšlenkových výkonů nebylo ovšem jednorázovou záležitostí, ale muselo procházet jednak opakováním, cvikem až rutinou, ale kromě toho se taková rutina občas musela zproblematizovat novými objevy a zejména vynálezy. (Jazyk nám nenapoví, v čem spočívá rozdíl mezi objevem a vynálezem, neboť slovo „vynález“ stále ještě poukazuje na „nález“. Budeme tedy obou slov užívat v upřesněném významu tak, že slovo „objev“ budeme považovat za patřičné tam, kde před objevem tu již bylo to, co potom bylo objeveno, zatímco slovem „vynález“ budeme mínit vynalezení něčeho nového, co tu ještě nebylo.) Výsledkem tohoto zvláštního zaměření vědomí (myšlení) k sobě samému, tedy tzv. reflexe, bylo rozpoznání, že mezisamotným aktem myšlení a tím, k čemu se – jako ke skutečnosti „před sebou“ – tento akt vztahuje, je ještě jeden další, právě onu žádoucí přesnost myšlení umožňující zprostředkující „činitel“, pro který staří Řekové ještě neměli specifické pojmenování (nýbrž jen mnohovýznamné slovo LOGOS), ale navzdory tomu jej poměrně zdatně vymezili (takže v překladech do latiny už musel být zaveden zvláštní termín. ba dokonce termíny dva: conceptus a notio, jak se později v evropské tradici navzdory jisté neostrosti kontur ustálily).

(Písek, 980826-1.)